

Оригинални научни рад

УДК 338.48 (497.11–04:497.6
Original scientific article

Жељко Бјељац
Драгољуб Штрбац
Невена Ђурчић

ТУРИЗАМ У ПОГРАНИЧНОМ ПРОСТОРУ СРБИЈЕ ПРЕМА БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Извод: Распад СФР Југославије и формирање нових, међународно признатих држава условили су и вештачку поделу, до тада јединствених и компактних рељефних природних целина које су имале исто или слично антропогено наслеђе. У овом раду дате су могућности развоја туризма у пограничним крајевима Србије са Републиком Српском (Босном и Херцеговином). Посматрани геопростор, услед својих морфолошких карактеристика, условио је исти степен друштвено-политичког и економског развоја кроз историју. То је посебно видљиво у мултиетничности, верској структури и другим демографским карактеристикама. Уз локалне разлике и специфичности, наведено је посебно видљиво у регијама у пограничним крајевима, које се издвајају у атрактивне туристичке регионе.

Кључне речи: туризам, Србија, БиХ, развој

Abstract: The falling apart of the SFR Yugoslavia and making of new internationally recognized states have caused artificial division of formerly unique and compact relief natural units with the same or similar anthropogenic heritage. This paper renders possibilities of tourism development in border areas of Serbia with the Republic of Srpska (Bosnia and Herzegovina). The observed geographic area has caused the same level of social-political and economic development through history, due to its morphological characteristics. Multi-ethnicity, religious structure and other demographic features are prominent in this area. Taking into account local differences and specific features, the former is observed in the border regions, which form attractive tourist regions.

Key words: tourism, Serbia, Bosnia and Herzegovina, development

Увод

Укључивањем туристичких вредности пограничних крајева у афирмативне облике туризма настају услови за успостављање и интензивирање пограничне и шире међудржавне сарадње. Туризам кроз

* Рад представља резултат истраживања на пројекту 146011, који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

своју функцију спајања и прожимања природних, културних, историјских и других елемената простора лако брише границе између народа и држава отварајући пут регионалном повезивању. „У већини случајева, погранични туристички региони представљају и природне рељефне целине, што пружа могућности за формирање транснационалних туристичких регија, као посебних туристичких дестинација“ (Бјељац Ж., Бурсаћ М., 2005). На територији Србије туристичке вредности према Босни и Херцеговини су издвојене у туристичким регијама Ваљевске планине и Тара-Златибор-Златар (Вјељас Ж., 2003а), које су туристички компатибилне туристичким регијама Сребреничко-Дринска и Херцеговачка у Босни и Херцеговини.

Природне а компактне рељефне целине у посматраном пограничном простору, које су истовремено и туристичке регије, су планине Динарског типа у западном делу Србије (Тара, Златибор, Златар). Оне представљају и геопросторе који се могу издвојити у међународне природне паркове.¹ Дрина са својим природногеографским одликама и антропогеним наслеђем у приобаљу, такође представља потенцијалну туристичку дестинацију. Еврорегион *Дрина-Сава-Мајевница* формиран 2003. између пограничних региона Србије и Босне и Херцеговине, са својим антропогеним наслеђем, представља простор где је туризам примарна или значајна туристичка делатност.

Један од највећих проблема туризма су границе међу државама, чиме су подељене природне туристичке вредности. „Подељене планине, језера или реке представљају околности које спречавају туристички развој“ (Мариноски Н., 2002). Туристички атрактивни простори не завршавају се са успостављеним државно-административним границама, него се простиру и преко граница, те је неопходно да интеграциони процеси достигну до нивоа рационалног туристичког развоја. „Антропогене туристичке вредности често имају заједничке генетско-еволутивне карактеристике које су хомогенизоване туристичком клијентелом са различитих страна“ (Мариноски Н., 2002).

У пограничним крајевима Србије према околним државама налазе се 52 општине. Према граници са Босном и Херцеговином простиру се територије 12 општина у Србији (Шид, Сремска Митровица, Богатић, Шабац, Лозница, Мали Зворник, Љубовија, Бајина Башта, Ужице, Чајетина, Прибој и Пријеполје). На овом простору је према Попису становништва, домаћин-

¹ Дипломатска пракса код многих држава у свету је да се кроз склапање међудржавних споразума решавају и потенцијални погранични проблеми и поспешује билатерална сарадња. Као примере, можемо издвојити заштићене пограничне (трансграничне) територије, попут: италијанског националног парка *Grand Paradiso* и француског парка *Vanuaz*; ловног газдинства *Беловежска пушца* (Белорусија-Пољска); Чешко-пољског националног парка *Тампе-Пенини*; међународних националних паркова *Glacier Winterton* (САД-Канада); долине реке *Zauer* (Немачка-Луксембург) и др.

става и станова 2002. године живело 588298 становника, односно 7,8 % укупног становништва Србије. У угоститељству друштвеног сектора било је запослено 9,0% становништва (3230 радника) у односу на укупан број ангажованих у угоститељству Србије у друштвеном сектору (35684 радника). Материјалну базу туризма на овом простору чини 14 хотела, по четири хотела и здравствена центра, једно туристичко насеље и један пансион.

На основу расположивих природних и антропогених туристичких вредности као могући облици туризма издвајају се: транзитни туризам (савски правац паневропског Коридора 10), бањски туризам (Бања Ковиљача, Прибојска бања), риболовни и ловни туризам, наутички туризам (на Дрини), спортско-рекреативни туризам, излетнички туризам, рурални туризам, еко-туризам, културни туризам (културно-историјски споменици из различитих епоха), верски туризам (сакрални објекти и верски празници), манифестациони туризам (традиција и обичаји становништва) и зимско-планински туризам.

Природно-географске основе за развој туризма у пограничном простору

Туристичка кретања настају као продукт подударања интереса три велика елемента:

- дестинације (регион у коме се налази атрактивна туристичка вредност),
- становништва које живи на или у близини локалитета који представља туристичку вредност, и
- посетиоца које привлачи атрактивност туристичких вредности.

Ови елементи су под снажним утицајем физичко-географских особина предела у којем се ти интереси подударају. Они покрећу и репродукују идентитет и вредност сваке заједнице.

Компатибилне природногеографске одлике пограничног простора Србије и Републике Српске (БиХ) и истоветна историјска збивања на овом простору, утицали су да се на овом простору налазе природно- и антропогеографски локалитети који представљају и значајне, атрактивне туристичке вредности за обе државе и заједнички могу представљати и потенцијалну туристичку дестинацију на међународном туристичком тржишту. Морфолошки, у пограничном простору између Србије и Босне и Херцеговине простиру се, као компактне природне целине, ниске и средње планине Динарског планинског система, река Дрина и, у северном делу, равнице настале флувијалном ерозијом река Дрине и Саве, као део панонске области.

Природно географски елементи (рељеф, клима, хидрографија, флора и фауна) поседују одређене особености, које имају своју атрактивност, уникатност, раритетност и као такве чине привлачним природне туристичке вредности региона.

Релјеф, са својим туристичким функцијама (морфологија релјефа, надморска висина и нагиб терена) (Вјелјас Џ., 2003b), представља основни просторни део физичко географске средине, са вишеструком наменом. Повезује целокупну туристичку делатност (размештај туристичке потражње, саобраћајну инфраструктуру и туристичку понуду) и представља основу физичко географске средине за развој туризма. Својим елементима, релјеф ствара и посебне туристичке целине, а повезујући и географско порекло посетилаца, са земљама - туристичким дестинацијама, он одређује и њихове саобраћајне коридоре, а утиче и на квалитет, врсту и обим туристичке инфраструктуре. (Вјелјас Џ. и др., 2003). „Туристичка вредност планина манифестује се кроз морфолошке, хидрографске, климатске и биогеографске појаве и процесе. По туристичким функцијама, планине могу бити моновалентне и поливалентне. Могу се дефинисати као излетничко-рекреативне, викендашке (секундарна боравишта), спортско-манifestационе, здравствено-лечилишне, висинска ловишта, меморијали и национални паркови“ (Станковић М.С., 1996).

Планине у пограничном простору Србије и БиХ припадају Динарском морфотектонском систему, а као интересантне за туристичка кретања издвајају се: средње и ниске планине, које захватају и највећи део пограничног простора: Цер, Гучево, Јагодња, Соколске планине, Повлен, Тара, Златибор у Србији. То су простори са значајним условима за развој спортско-рекреативног, зимско-планинског, транзитног, руралног, еколошког и излетничког туризма. Планине Повлен, Цер, Јагодња, Деветак, имају особине излетничко-рекреативних и викендашких планина. Тара и Златибор имају особине спортско-манifestационих планина, здравствено-лечилишних, висинска ловишта и планина национални паркови (Тара). Тара (1544 м надморске висине) је планина која се налази у централном делу пограничног простора. Ова планина представља и туристички субрегион у оквиру туристичког региона Тара – Златибор – Златар. Са површином од 19.200 ха, Тара је и један од шест националних паркова у Србији, са карактеристичним аутохтоним четинарима (Панчићева оморика). Златибор (1497 м надморске висине), представља једну од најпосећенијих планина у Србији и центара зимског и планинског туризма и значајно климатско лечилиште. Представља и субрегион у туристичком региону Тара–Златибор–Златар.

Климатски услови и њихове промене снажно утичу на привлачење туриста одређеним дестинацијама, те се клима сматра за битан одређујући фактор развоја туризма неког простора. „Однос између температурних промена и туризма је за целу Европу генерално позитиван, у истим месецима (током сезоне), осим у зимским туристичким регионима. Утицај климе зависи и од типа туристичке дестинације. Осим тога није само тренутна температура та која се рачуна, већ су ту и очекивања њених кретања у будућности.“ (Bigano A. i dr., 2003). Однос климатских услова и

туризма од посебног је значаја за туристичка места са природно-географским туристичким вредностима (планинска, бањска, приморска, поред река, поред језера) и туристичке локалитете који представљају атрактивне природно-географске туристичке вредности (Vjeljac Ž., 2003a).

Погранични простор између Србије и БиХ услед свог распрострања у правцу север–југ и рељефних разлика, има и различите климатске типове. У северном, низијском, делу карактеристичан је умерено континентални климат, који, у централном и јужном делу сразмерно порасту надморске висине прелази у планински климат. У северном делу (географске микрорегије Срем и Мачва), климатски услови немају значајнији утицај на развој туризма, осим за развој и одвијање спортско- рекреативног, риболовног, наутичког туризма на реци Дрини и одржавања разних спортских, забавних, уметничких, етнографских, верских, политичко - историјских и привредних туристичких манифестација током летњих месеци у насељима поред Дрине.

У централном и јужном делу пограничног простора, посебно у области средње високих планина (Тара, Златибор), у зимском периоду количина снежних падавина омогућава дебљину снега који је погодан за развој зимских спортова и рекреације. Током осталих месеци, клима на овим планинама утиче благотворно на опоравак и рехабилитацију људи у постоперативном и постстресном периоду, односно поприма карактеристике климатских лечилишта.

Хидрографски објекти (реке, језера, баре и подземне воде) представљају значајну туристичку вредност, услед низа специфичности и погодности: за обављање пловидбе, упражњавање риболова, водених спортова и рекреације. Посебна вредност је и могућност повезивања са другим природно географским вредностима (богата вегетација, блага клима, рељеф), што посетиоцу омогућава комплексну употребу природно-географских карактеристика у смислу задовољења потреба као што су: лов, риболов, одмор и рекреација. Као такве површинске воде имају довољно потенцијала за присутност у туристичким програмима.

Ако посматрамо чињеницу да су „туристичке функције река као самосталних вредности одређене температуром воде, условима за спортски риболов и наутику, саобраћајним приликама, разноврсношћу манифестација и изграђеношћу рецептивних објеката“ (Станковић С. М., 1989), као и степеном загађености речних токова, можемо говорити о њиховом туристичком потенцијалу и вредности, а што се односи и на језера. Погодна температура воде у летњим месецима и ширина обалског појаса у пределима акумулације речних наноса, прекривених песком или шљунком, омогућују формирање плажа. Богат рибљи фонд и погодни риболовни терени, на реци Дрини и њеним притокама и вештачким акумулацијама условили су бављење самосталним и организованим привредним и

Туризам у пограничном простору Србије према Босни и Херцеговини

спортским риболовом. У оквиру ових такмичења (активности) организују се и бројна такмичења у спремању рибљих специјалитета, уз атрактиван забавни програм, што привлачи и шире групе посетилаца.

Речне долине и језера у пограничном простору се простиру током целог пограничног простора (Дрина и њене притоке). После распада СФР Југославије, река Дрина, делом свог тока чини државну границу између Србије и Босне и Херцеговине. Дрина са својим притокама обухвата простор од 19.570 km² и има значајно место у међународној сарадњи држава на Балканском полуострву. Наиме, 7260 km² површине слива реке Дрине (37,1%) се налази у Босни и Херцеговини, 6200 km² (31,7%) у Црној Гори, 5950 km², (30,4%), у Србији и 160 km² (0,8%), у Албанији (Вјелјас Џ, 2003 а).

Река Дрина, као највећа притока Саве, дугачка је 346 км, а настаје као саставница река Пиве и Таре у Шћепан пољу. Хидрографске карактеристике горњег, средњег и доњег тока Дрине, поседују и елементе који су привлачни и за туристичке посете и боравак. Река Дрина, са својим природногеографским карактеристикама у доба СФР Југославије је представљала значајну туристичку дестинацију (сплаварење, риболов, спортска такмичења у кајаку и кануу). Притока Дрине Лим, има такође одређене туристичке вредности (спортски риболов, спортови на води, спортско рекреативне активности, еко туризам), као и Перућац, туристички локалитет близу Дрине, 13 км од Бајине Баште, у подножју планине Таре, јако врело са водопадом, богато рибљим фондом (пастрмка).

Vladimir Marković 2006

Слика 1. – Детаљ са реке Дрине (Извор: www.zlatibor.com)

Термоминерални и минерални извори, организовани као бањско-лечилишни и рекреационо-туристички центри, имају услова за максимално искоришћавање. И овде је посебна вредност повезивање са другим

природно-географским елементима (клима, вегетација, рељеф), што посетиоцима омогућава и комплексну употребу природно - географских елемената у смислу задовољавања потреба као што су рехабилитација, одмор, рекреација, забава.

Бања Ковиљача је бањски центар у северноисточном делу пограничног простора, у близини Лознице, у подножју планине Гучево. У бањи се примењују различите терапије (хидро, пелоидо, хидрокинези, фото и магнетотерапија,) и масаже (мануелна, подводна и вибромасажа), које помажу у лечењу реуматизма, посттрауматских стања, оштећења моторног неурона, после операције кичменог стуба и стерилитета. Представља једну од најпосећенијих бања у Србији (по броју остварених ноћења налази се на четвртом месту, иза Врњачке бање, Сокобање и Нишке бање). Прибојска бања се налази у југоисточном делу посматраног пограничног простора, 5 km од Прибоја. Ту су извори земно-алкалне и благо радиоактивне воде температуре 37°C. Лечење се спроводи купањем и пијењем лековите воде, а помаже код реуматских, гинеколошких и болести органа за варење, као и кожних обољења, песка у жучним путевима и лакше хипертензије и анемије. Као потенцијални бањски туристички центри, издвајају се: Радаљска бања, Бања Бадања, Витнички кисељак и др.

Флора и фауна, има вишеструки значај за живот људи, најпре као сегмент исхране, а потом и као извор сировина појединим привредним делатностима, а не могу се занемарити ни спортско-рекреативна потреба као ни модерни социјални вид престижа, те су оне као такве значајне и за туристичка кретања (Вјелјас Џ, 2003b). Флора и фауна по свом богатству представљају значајну туристичку вредност засновану на својој специфичности, односно поседују и репрезентативну могућност приликом представљања туристичких региона. Повезаност флоре и туризма зависи, пре свега, од степена развоја пољопривреде и очувања аутохтоног биљног екосистема. Туристичка вредност базирана на флори, видна је преко хигијенско-рекреативне и естетско-декоративне функције. „Хигијенско-рекреативна функција флори даје својства рекреативне вредности, где је она утолико већа што је тангирајуће подручје гушће насељено и јаче урбанизовано“ (Јовичић Ж., 1992). Естетско-декоративна функција флори даје својства „естетских и пејзажних мотива, чија је туристичка вредност сразмерна њиховом богатству облика и хармонији боја“ (Јовичић Ж., 1992). Разноликост и богатство аутохтоне фауне, омогућавају да се као видови туризма развију лов, риболов и посматрање птица (bird watching). Оцењујући туристичку вредност и значај фауне, потребно је издвојити спортско-рекреативну и привредно-забавну функцију. Привредно-забавна функција се огледа у презентацији најмодернијих достигнућа у сточарству, а који могу да имају и забавне садржаје. Наведене функције се међусобно често преплићу и није могућа њихова јасна подела.

У посматраном пограничном простору Србије флора и фауна је повезана са еколошким, ловним, риболовним и излетничким туризмом.

Антропо-географске основе за развој туризма у пограничном простору

Антропогене туристичке вредности представљене су мотивима који задовољавају «културну потребу кретања» (Јовичић Ж., 1992). Као антропогени утицаји на туризам издвајају се: споменичко наслеђе, етнографски мотиви, привредна активност и насеља². Антропогене туристичке вредности, као атракције направљене од стране људи, могу се представљати и као: културне (религија, модерна култура, музеји, уметничке галерије, грађевине, археолошке ископине и др); традиционалне (фолклор, фестивали, култура); и догађаји (спортски, културни) (Piters, 1969, цитирано у: Jurinčić I., Brezovec T., 1998).

Простор око реке Дрине, због природно географских карактеристика, био је током историје мета различитих народа различитих начина живота и материјалне и духовне културе. Сваки од њих је имао различите етно – социолошке, фолклорно – обичајне, верске и друге карактеристике. Таква наслеђа (баштине), уз турбулентну историјску прошлост, представљају значајан туристички потенцијал и за Србију.

Као део антропогеног наслеђа издвајају се: археолошка налазишта и збирке, остаци средњовековних градова и двораца, манастири и други сакрални објекти, објекти народног градитељства, као и споменици из новије историје, у које спадају и активне културне институције, фолклор и традиција, као и сама насеља, општински и регионални административни, гравитациони и привредни центри (Бјељац Ж., 1998).

Археолошка налазишта и збирке приказују период од палеолита до раног средњег века. Представљају „делове земљишта на којима се налазе откривени и потпуно или делимично ископани, конзервирани и уређени остаци непокретних објеката, као и покретни предмети из ранијих историјских периода“ (Ахметовић-Томка Д., 1996). Пример је археолошко налазиште Сирмијум (Сремска Митровица)

Као примери историјског наслеђа из средњег века, остаци градова и двораца представљају значајан туристички потенцијал. Може се рећи да су то „дела архитектуре (дворци, палате, градске куће, виле, сакрални објекти), односно просторне културно-историјске целине (стара језгра

² Критеријуми на основу кога су издвојени елементи антропогеног наслеђа су: историјски развој, народни обичаји и култура живљења, привредне активности, религија, етнички састав становништва, културно-историјско наслеђе и традиција, оригинални типови насеља и народна архитектура (Бјељац, Ж. 1998; Strategija razvoja turizma u Srbiji, 1999)

градова, сеоске архитектонске целине, остале амбијенталне целине, манастирске целине, средњовековни градови и утврђења“ (Ахметовић-Томка Д., 1996). Пример је Соко град (Соколске планине).

Хетерогена национална структура утиче на распрострањеност различитих вероисповести, што условљава постојање великог броја сакралних верских објеката. Карактеристични су: манастир Троноша код Лознице, манастир Милешева код Пријепоља, манастири Каона, Чокешина код Шапца, манастир Свети Николај код Сокограда.

У споменике новије историје спадају они из ратова и буна против Турске у 19. веку (Бој на Мишару код Шапца), из доба Првог и Другог светског рата у Србији (Текериш – Цер, Мачков камен - Јагодња, Гучево – Црни Врх из Првог светског рата, Столице из Другог светског рата).

Елементи архитектуре и грађевинарства (народног градитељства) имају важну улогу у туристичкој понуди, а тиме и одговарајући туристички значај. То су поједине зграде или куће, стамбени или привредни објекти, различити делови насеља и типови насеља, као и објекти саобраћаја, а посебно се издвајају стамбени и привредни објекти од културног, историјског и привредног значаја, музеји, галерије и други објекти. У њима се најчешће обележава место боравка или јубилеји познатих личности. За погранични простор Србије и Републике Српске, као објекти који су од значаја и за туризам, издвајају се Тршић (етно комплекс родне куће Вука Стефановића Караџића), село Кремна у подножју планине Таре, село Сирогојно (етно село) на Златибору, пруга уског колосека тзв. Шарганска осмица. Као туристички центри, са својом понудом, издвајају се и насеља: Сремска Митровица, Шабац, Бајина Башта, Лозница са Бањом Ковиљачом и Чајетина.

Манифестациони туризам као вид представљања обичаја, фолклора, традиције, старих начина привређивања, услед бурне историјске прошлости и хетерогеног верског и националног састава становништва (муслимани, католици и православци), има значајан потенцијал да постане и један од доминантних туристичких видова. У пограничном простору Србије према Републици Српској (БиХ), одржава се 32 туристичке манифестације (7,1% од укупног броја туристичких манифестација у Србији) (Табела 1).

Највише манифестација се одржава на планинама Златибору (10) и Тари (5) и реци Дрини (4). Осим ових, традиционалних туристичких манифестација, на планинама Златибору и Тари се организују и бројни конгреси, симпозијуми, семинари и други научни и привредно–пословни и политички скупови. У сеоским насељима у пограничном делу Србије према Републици Српској су карактеристичне и сеоске црквене славе, као верске туристичке манифестације. По садржају програма, најбројније су туристичко-забавне и уметничке манифестације (по 9) као и привредно туристичке манифестације (5). Највише се одржавају у пролећним и летњим месецима. По значају и броју посетилаца, најпознатија је

Туризам у пограничном простору Србије према Босни и Херцеговини

туристичка манифестација „Вуков сабор“. То је једна од најстаријих и најмасовнијих уметничких манифестација у Србији, која се од 1933. године, одржава у селу Тршић (општина Лозница), родном месту Вука Стефановића Караџића, са културно–уметничким програмом, у амбијенту старог српског народног градитељства.

Табела 1. – Туристичке манифестације у пограничном простору Србије према БиХ, 2005. године

Назив	Место одржавања	Време одржавања	Организатор	Врста манифестације ³
Хајка на вука	Планина Тара	крај јануара	Национални парк Тара	Привредно туристичка
Сајам ужичких пршута	Златибор, село Мачкат	05-07. фебруар	Ловачко удружење „Златибор“	Привредно туристичка
Златиборска хајка на вука	Планина Златибор	крај фебруара	Ловачко удружење „Златибор“	Привредно туристичка
кајак кану регата „меморијал Витомира Диздаревића-адмирала Кука“	Реке Дрина и Сава. Бајина Башта-Београд	29. април- 7. мај	Удружење српских веслача ТИД-а	Туристичко забавна
Бициклистичка трка “Mountain bike”	Бања Ковиљача	01. мај	Бициклистичк и клуб и ТО Лозница	Спортско туристичка
Лимска регата	Пријеполје-Дрина,	20-22. мај.	НК „Лиман“	Туристичко забавна
Бачки Вуков сабор	Тршић	друга половина маја	Центар за културу „Вук Караџић“	Уметничка
Дечји фестивал „деца међу нарцисима“	Планина Златибор, Чајетина	крајем маја	КСЦ Чајетина	Уметничка
Међународни фестивал беседништва “SIRMIUM LUX VERBI”	Сремска Митровица	крајем маја- почетком јуна	Правни факултет, Нови Сад, СО Сремска Митровица	Уметничка
Дани младице	Бајина Башта, река Дрина	03-05. јун	ОСР „Младица“	Туристичко забавна
Мићини и Верини дани	Бања Ковиљача	11-12. јун	Центар за културу „Вук Караџић“	Уметничка

³ класификација према Бјељац Ж. (1998)

Tourism in trans border area of Serbia towards Bosnia and Herzegovina

Назив	Место одржавања	Време одржавања	Организатор	Врста манифестације ³
Завичајни дани Мокре Горе	Мокра гора	24-25. јун	ТО Ужица и удружење Мокрогораца	Туристичко забавна
Колонија скулптуре	Планина Златибор, Чајетина	крај јуна	КСЦ Чајетина	Уметничка
Еко дринска регата	Рогачица-Љубовија, река Дрина	09. јул	Удружење „Еко дринска регата“ Љубовија	Туристичко забавна
Сабор трубача и смотра народног стваралаштва	Планина Златибор, Чајетина	друга половина јула	КСЦ Чајетина	Етнографска
Дринска „Гранд“ регата	Бајина Башта, река Дрина	29-30. јул	СТЦ Бајина Башта	Туристичко забавна
Међународни фестивал фолклора, „Европа игра“	Лозница	друга половина јула	ТО Лознице	Етнографска
Дарови златног бора	Планина Златибор, Чајетина	јул-август	Културно спортски центар Чајетина	Туристичко забавна
Дани руже липолиста	Липолист, општина Шабаци	крај јула	МЗ Липолист	Туристичко привредна
У сусрет преображењу	Шид	август	СО Шид	Верска
Културно лето Трпкова	Планина Златибор, Село Трпково	02-20. август	Туристичко друштво Трпкова	Туристичко забавна
Ликовна колонија „Трнава“	Планина Златибор	август	КСЦ Чајетина	Уметничка
Ауто-рели меморијал „Обрена Тешића“	Бајина Башта - планина Тара	02-03. септембар	АМСК „Гина спорт“	Спортска
Дани европске баштине	Бајина Башта	13-17. септембар	Дани европске баштине	Уметничка
Ауто-рели Европски шампионат	Бајина Башта - планина Тара	16-18. септембар	Ауто мото савез Србије	Спортска
Шабачка чивијада	Шабаци	17-18. септембар	ТО Шабаци	Туристичко забавна
Вуков сабор	Тршић	18. септембар	Центар за културу „Вук Караџић“	Уметничка

Туризам у пограничном простору Србије према Босни и Херцеговини

Назив	Место одржавања	Време одржавања	Организатор	Врста манифестације ³
Шабачки вашар	Шабац	21. септембар	ЈКП Шабац	Туристичко привредна
Међународни фестивал еколошког, спортског и туристичког филма МЕФЕСТ	Златибор	септембар	СО Чајетина	Уметничка
Цвијићеви дани	Лозница	07-09. октобар	Центар за културу „Вук Караџић“	Научно стручна
Дани Раче украј Дрине	Бајина Башта	прва половина октобра	Фондација „Рачанска баштина“	Етнографска
Понуђачи угоститељству	Планина Златибор, хотел Палисад	прва половина децембра	ХОРЕС и МСК	Туристичко привредна

Извор: Календар туристичких природби Србије 2005, Туристичка организација Србије, Београд

Као елементи антропогене туристичке понуде издвајају се и вештачке акумулације изграђене на реци Дрини (Зворничка, Бајинобаштанска, Заовинска, Рибничка, Обудовачка), које осим хидроенергетског имају и потенцијала за развој појединих видова туризма (риболовни, спортско-рекреативни и еко-туризам). Антропогеографски елементи у пограничном простору пружају основу за развој манифестационог, руралног, културног и конгресног туризма.

Рурални туризам у пограничном простору Србије према БиХ, има потенцијала за развој и реализује се у домаћинствима лоцираним у појединим пограничним селима, која су регистрована за пријем туриста⁴.

Материјална база туризма

Као видови туризма издвајају се транзитни (савски правац Коридора 10, западноморавски транзитни правац), бањски, риболовни, ловни, нautички туризам (на Дрини), спортско-рекреативни, излетнички, рурални, екотуризам, културни и зимско-планински туризам. У току деведесетих година 20. века и првој половини деценије 21. века, није дошло до промене броја објеката за смештај у општинама пограничног дела. У структури смештајних капацитета у свим општинама преовлађују основни објекти за

⁴ Села са етно мотивима која представљају тзв. етно села (Сирогојно, Кремна, Заовине, Тршић)

Tourism in trans border area of Serbia towards Bosnia and Herzegovina

пружање услуге смештаја: хотели и мотели. Материјалну базу туризма на овом простору чини 40 смештајних објеката (22 хотела, 6 мотела, 4 здравствено-лечилишна центра, једно туристичко насеље и један пансион), односно 5,9% свих смештајних капацитета у Србији (Табела 2). Материјална основа обухвата 4324 лежаче, односно 4,6 % свих лежаче у Србији.

Према Правилнику о разврставању, минималним условима и категоризацији угоститељских објеката у Србији, на овом простору се налази 8 хотела са две звездице, 4 хотела са четири и 4 са три звездице, 2 хотела са једном звездицом и 10 хотела који нису категорисани. Хотели су највише лоцирани у планинском пределу (Златибор и Тара), са 10 објеката. Од осам мотела, један је са три, а један са једном звездицом и шест су некатегорисана. Највише их је, три, на западноморавском транзитном правцу. Здравствени центри су лоцирани уз реку Дрину (Бања Бадања, Бања Ковиљача, Прибојска бања) и планини Златибор. Туристичко насеље је са четири, а пансион са три звездице. Оба су лоцирана на планини Златибор.

Табела 2. – Смештајни капацитети у пограничном делу Србије према БиХ

Општина	Хотели	Мотели	Здравствени центри	Туристичка насеља	Пансиони	Довачке куће	Манастири	Укупно
Чајетина	9	1	1	1	1			13
Љубовија	1	1				1	1	4
Бајина Башта	3	-	-	-	-			3
Ужице	2	1	-	-	-			3
Сремска Митровица	2	1	-	-	-			3
Лозница	1	-	2	-	-			3
Прибој	1	1	1	-	-			3
Шабац	2	-	-	-	-			2
Мали Зворник	1	1	-	-	-			2
Богатић	1	1						2
Пријепоље	1	-	-	-	-			1
Шид	-	1	-	-	-			1
УКУПНО	24	8	4	1	1	1	1	40

Извор: Serbia accommodation, Tourist organization of Serbia, 2005

Смештајни капацитети у сеоским домаћинствима⁵, обухватају и 28 соба са 62 лежача (Села Србије, 2006), у општинама Ужице, Чајетина, Пријепоље и Бајина Башта, као и могућности смештаја у коначима манастира Каона, Троноша, Милешева, Свети Николај.

⁵ Кремна, Потпећ, Мокра Гора, Тара, Рожанство, Сирогојно, Сопотница, Камена Гора, Јабука, Гостун

Значајнија улагања у изградњу нових и реновирање постојећих смеђтајних капацитета, остварена су само у општинама Ужице, Бајина Башта, Чајетина⁶. У новије време преовладава тренд напуштања застарелих, нефлексибилних хотела са великим бројем соба у корист малих, такозваних породичних хотела и пансиона.

Туристички промет

Резултате пословања туристичке привреде у пограничном простору можемо пратити кроз кретања броја туриста, броја ноћења и просечну дужину боравка туриста. Друштвено - политичке и економске промене у Србији у задњој деценији 20. века утицале су на смањење материјалне основе туризма и инвестиција, што је, посебно у пограничном простору довело и до смањеног обима туристичких кретања.⁷ У периоду од 1995. до 2004. године, годишње је овај простор посећивало од 162733 туриста у 1999. години до 237398 туриста у 2004. години. У просеку 208892 посетиоца годишње (слика 2).

На основу слике 2 на први поглед се може закључити да је учешће страних туриста у укупном броју низак. Најмањи број страних туриста је био 1999. године (11466), а највећи је забележен 2004. године (18571). У просеку, то је 15540 гостију годишње (7,4% од укупног броја). У општини Богатић, осим 1995. године (10 боравака страних гостију), у осталом посматраном периоду није забележена посета страних туриста. У пет општина број страних туриста креће се испод десетогодишњег просека⁸, иако у укупном броју, страни туристи у овим општинама⁹, су и најбројнији. У овим општинама¹⁰, које представљају и центре развоја туризма на посматраном простору, од 2004. године број страних туриста је у константном порасту. У осталих седам општина, број страних туриста је изнад десетогодишњег просека.¹¹

На бази туристичког боравка, који се у посматраном десетогодишњем периоду, у просеку креће 4,5 дана за домаће и 3,2 дана за стране туристе, може се рећи да већина општина има транзитни туристички карак-

⁶ који представљају и простор туристичких региона Тара и Златибор

⁷ смањене инвестиције у туризму, стицање имица нестабилног и несигурног региона као последица ратова у региону 90-тих година 20. века, општа привредна стагнација, транзиција, условили су и лоше резултате пословања туристичке привреде.

⁸ Богатић (0,1%), Чајетина (3,2%), Пријепоље (5,8%), Бајина Башта (2,6%) и Ужице (6,3%).

⁹ Осим Богатића

¹⁰ ибид

¹¹ Прибој (8,6%), Љубовија (12,6%), Шабац (14,6%), Лозница (19,4%), Сремска Митровица (21,0%), Мали Зворник (25,2%), Шид (39,7%)

Tourism in trans border area of Serbia towards Bosnia and Herzegovina

тер. Изузетак представљају општине Лозница, Чајетина, Бајина башта, као центри бањског¹², односно зимско-планинског туризма¹³.

По основу наведених критеријума, општине Србије које се простиру у пограничном простору према Босни и Херцеговини, можемо груписати у четири групе.

У прву групу спадају планинска туристичка места Златибор и Тара¹⁴ и бања Ковиљача¹⁵. Висок степен посећености ових туристичких центара, последица је природно географских вредности, захваљујући којима представљају и примарне туристичке дестинације не само овог простора, већ и целе Србије.

Слика 2. – Удео домаћих и страних туриста у %.

Према укупном броју посетилаца на посматраном пограничном простору, у просеку, ова три туристичка центра су прихватала 64,0% укупног броја посетилаца. У укупном туристичком промету у Србији, ови туристички центри се налазе међу првих десет туристичких центара. Односно, 2004. године Златибор је био на петом, а Тара на шестом месту¹⁶, а Бања Ковиљача на осмом месту¹⁷ по укупном туристичком промету. Као субрегиони у оквиру туристичког региона Тара – Златибор – Златар,

¹² Бања Ковиљача (осам дана просечни боравак туриста)

¹³ планине Златибор (четири дана просечни боравак домаћих и страних туриста) и Тара (четири дана просечан боравак туриста)

¹⁴ Као регистрована туристичка места издвајају се планина Тара (делови општина Бајина Башта и Ужице) и планина Златибор (делови општина Ужице и Чајетина)

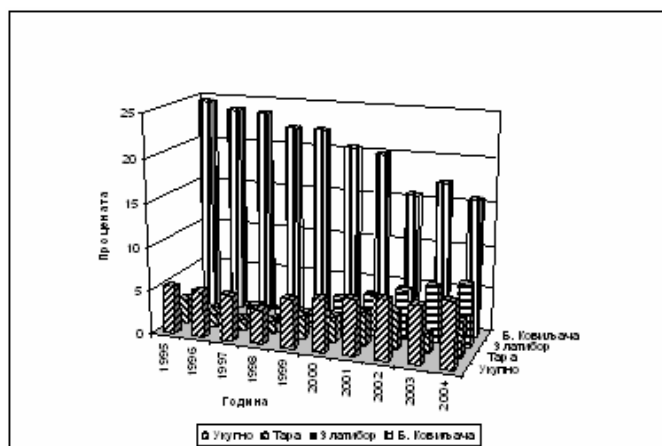
¹⁵ са Лозницом

¹⁶ иза Београда, Врњачке бање, Копаоника, Сокобање

¹⁷ иза горе наведених и Нишке бање

планине Тара и Златибор представљају и други туристички регион у Србији по броју посетилаца.

У другу групу спадају општине Сремска Митровица, Шабац и Ужице, као градски туристички центри, са транзитним, привредним и културним утицајем на ширу околину и богатством културних вредности и чине комплементарну туристичку вредност са горе поменутих туристичких центрима, као административна седишта и гравитациони центри.

Слика 3. – Учешће страних туриста у укупном броју посетилаца

У трећу групу спадају општине Пријеполје, Прибој и Љубовија које поседују значајније туристичке вредности, али њихово богатство није довољно валоризовано да би се интезивирао туристички промет.

У четврту групу спадају општине Шид, Богатић и Мали Зворник, које немају значајнију материјалну базу туризма ни значајније туристичке вредности, које би привукле туристе, иако представљају и општине у којима се налазе гранични прелази према Хрватској¹⁸ и Босни и Херцеговини.¹⁹

Закључак

Један од начина за економско оживљавање пограничних крајева је и туризам. Природне целине издвојене у раду представљају и основу за трансграничну међудржавну сарадњу. Предложено је базирано на:

- Потенцијалима за билатералну и међународну економску, дипломатску, научну, културну, спортску и другим видовима сарадње.

¹⁸ Шид

¹⁹ Шид, Мали Зворник

- Условима за развој различитих видова туризма (транзитни, научички на реци Дрини, зимски-планински, спортско-рекреативни, бањски, еколошки, излетнички, манифестациони, верски, рурални, културни)
- Могућностима за привредни развој насеља у пограничним крајевима, развојем туризма и угоститељства као водећих привредних делатности.
- Могућностима сарадње са државама чланицама Европске уније, преко програма повезивања садашњих и будућих чланица (INTERREG III)
- На споразумима и конвенцијама Савета Европе („Европска оквирна конвенција о прекограничној сарадњи територијалних заједница или власти“ као Конгреса локалних и регионалних власти – еврорегиони)
- Програма Организације за европску безбедност и сарадњу (програм за подршку општинама)

Погранични простори постали су и део развојне стратегије Европске уније. Овом стратегијом се планира конкретизовање одређених развојних политика чији је циљ да дефинишу широке параметре једног разумног и свеобухватног приступа регионалном развоју у југоисточној Европи. Програмско-развојни приоритети регионалне политике ЕУ (*производне инвестиције*, између осталих активности повезане са туризмом (хотелска трговина), олакшање отварања нових радних места и одржавање постојећих, *инфраструктурно опремање и опремање јавних служби* (између осталих, развој трансевропске саобраћајне, енергетске и телекомуникационе мреже, реализација пројеката изградње и комплетирања локалних прилазних путева, мостова, аеродрома и телекомуникационих система у изолованим областима ради њиховог бољег повезивања са осталим деловима ЕУ; реализација пројеката заштите и унапређења животне средине; реализација пројеката који су усмерени на развој туризма), и мера подстицања заједничког инвестирања (joint venture), указују на могућност унапређења туристичке привреде у пограничном простору Србије и Босне и Херцеговине.

У оквиру евро региона Дрина – Сава – Мајевица, у развојним програмима, туризам има значајно место. Као практични пример наведеног је и интерес холандске владе да уложи 1,3 милиона евра у развој туризма четири подринске општине у Србији (Ужица, Љубовије, Пријепоља и Бајине Баште) као и четири суседне општине које су лоциране на другој страни Дрине у Босни и Херцеговини.

Водећа оријентација у даљем развоју била би оријентација на унапређењу туристичке понуде у оквиру селективних облика туризма (сплаварење реком Дрином, рурални туризам, посета филмском селу Дрвенград, обилазак Шарганске осмице, конгресни туризам, Креманско проро-

чанство, зимско-планински туризам на планинама Тари и Златибору, бањски туризам у Бањи Ковиљачи и Прибојској бањи). При свему овоме не треба изгубити из вида чињеницу да у савременом туризму битну карактеристику чини производ дестинације, а не само производ смештајног објекта. Наиме, савремени европски туриста смештајни објекат доживљава као «нужни смештај», а дестинацију као оквир за провод. Тражи се стварање нових туристичких производа. У правцу оваквих одређења треба да се крећу нове основе на којима ће се заснивати прогресивнији развој туризма, где ће нови квалитет смештајних објеката бити интегрални део укупног квалитета туристичке дестинације.

Литература

- Ахметовић-Томка Д. (1996): Туристичка промоција културних добара. Зборник радова са научног скупа Туристички потенцијали Југославије, Институт за Географију, ПМФ, Нови Сад, стр. 23–32.
- Бјељац Ж. (1998): Манифестациони туризам у Војводини. Докторска дисертација у рукопису, Институт за Географију, ПМФ, Нови Сад.
- Бјељац Ж. (2001): Компаративна анализа туристичких регионализација Србије. Републике Српске и БЈР Македоније. Регионални развој и демографски токови Балканских земаља, књига 6, Економски факултет Универзитета у Нишу, стр 48-60.
- Бјељац Ж., Поповић И. (2004): Материјална база туризма у простору Дунавско-Моравског Коридора. Научна монографија, посебна издања Географског Института „Јован Цвијић“, број 61, САНУ, Београд.
- Бјељац Ж., Бурсаћ М. (2005): Туризам у пограничним крајевима Србије као могућност сарадње са државама у окружењу. Зборник радова са научног скупа „Србија и савремени процеси у привреди и свету“, Географски Факултет Универзитета у Београду, Београд, стр. 731-736.
- Васиљевић Д., Кроња Ј. (2004): Европски програми за локалне заједнице. Београд.
- Група аутора (1999): Стратегија развоја туризма у Србији. Министарство за Туризам Републике Србије, Београд.
- Јовичић Ж. (1992): Србија-географска стварност и визија. Научна књига, Београд.
- Календар туристичких приредби Србије. Туристичка организација Србије, Београд, 2005.
- Мариноски Н. (2003): Просторни аспекти повезаности туризма и хотелијерства. Часопис за теорију и праксу хотелијерства Хотел-линк, бр. 2, Виша хотелијерска школа, Београд, стр. 439–444.
- Мариноски Н. (2002): Туризам као фактор на интеграција. Зборник са научног скупа „Туризам без граница“, Стопански факултет, Југозападни универзитет „Н.Рилски“, Благоевград, стр. 12-18.

Tourism in trans border area of Serbia towards Bosnia and Herzegovina

- Попис становништва, домаћинстава и станова у Републици Србији, Републички завод за статистику, Београд, 2002.
- Станковић М. С. (1996): Природа као туристичке вредности Југославије. Зборник радова са научног скупа „Туристички потенцијали Југославије“, Институт за Географију, ПМФ, Нови Сад, стр. 15–22.
- Стоилов Д. (2002): Tourism in the ecologically protected cross border region between Bulgaria, Greece and Macedonia. Зборник са научног скупа „Туризам без граница“, Стопански факултет, Југозападни универзитет „Н.Рилски“, Благоевград, стр. 42-48.
- Станковић М. С. (1989): Географске основе туристичке валоризације. Гласник Српског географског друштва, св. 1, Београд, стр. 33–42.
- Bigano A., Goria A., Hamilton J., Tol Richard S. J. (2003): The Effect of Climate Change and Extreme Weather Events on Tourism. Prepared for the World Tourism Organization, March 2003.
- Bjeljac Ž. (2003a): The Development Possibilities of Tourism in the Border Area of Bosnia and Herzegovina and Serbia and Montenegro as a Part of Trans Border Cooperation. Zbornik radova sa međunarodnog naučnog seminara „Regionalno razvojna problematika BiH i susjednih zemalja u procesu približavnja Evropskoj Uniji“, travanj 2003, Tuzla, str. 165-174.
- Bjeljac Ž. (2003b): Geographic tourist values and event tourism interrelationship. Problems of Geography, No 1–2, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, pp.101–105.
- Jurinčić I., Brezovec T. (1998): Events and destination image. Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa „Hotelska kuća“, Fakultet za hotelijerstvo i turizam, Opatija, pp. 171–178.
- Serbia-accomodation. Tourist organization of Serbia, Belgrade, 2005.

Željko Bjeljac
Dragoljub Štrbac
Nevena Čurčić

TOURISM IN TRANS BORDER AREA OF SERBIA TOWARDS BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

Tourist values in border areas show that with the development of tourism as branch of the economy conditions exist for establishing and intensifying wider cooperation among states. In border areas of Serbia with other states there are 52 municipalities. Towards the border with Bosnia and Herzegovina there are territories of 12 municipalities in Serbia (Sid, Sremska Mitrovica, Bogatic, Sabac, Loznica, Mali Zvornik, Ljubovija, Bajina Basta, Uzice, Cajetina, Priboj and Prijepolje). On this area, according to the count of population, households and apartments in 2002, is located 8,0% of the total population of Serbia. As potential forms of tourism, there are: transit (Sava direc-

Туризам у пограничном простору Србије према Босни и Херцеговини

tion of pan-European Corridor 10), resort (resorts Koviljaca, Priboj), fishing, hunting, Drina tourism (sailing, sports, kayaking, canoeing), sports and recreation, excursion weekends, rural, eco, cultural (cultural and historic monuments from different epochs), religious (sacral objects and religious holidays), manifestation (tradition and customs of the population), winter-mountainous. Material base of tourism in this area is comprised of 40 lodging objects. In the period from 1995 to 2004, on an annual basis, 162,733 tourists visited this area in 1999, and up to 237,398 tourists in 2004. On the average there were 208,892 visitors annually. On the basis of tourist stay, which in the observed period of 10 years, consists on average of 4,5 days for domestic and 3,2 for foreign tourists, it can be concluded that most municipalities have transit tourism character. According to the mentioned criteria, Serbian municipalities in the border area with Bosnia and Herzegovina can be classified in four groups. In the first group there are mountainous tourist places such as Zlatibor, Tara and Loznica with resort Koviljaca. In the second group there are municipalities Sremska Mitrovica, Sabac and Uzice. In the third group there are municipalities Prijepolje, Priboj and Ljubovija. Municipalities Sid, Bogatic and Mali Zvornik belong to the fourth group. The orientation in further development should be on improving tourist offer for tourists that are using selective forms of tourism and cooperation within euro region Drina-Sava-Majevisa.